

körülötte ülök a bárányt, a külső szobákban a köznemesi vendégek, vártsiztek a disznóhúst, az ökröt az udvarban várakozó katonák és a várnépek kapták.

Ennél fenségesebb ennivalót nem is lehet elképzelni.

Frankovics György

Irodalom: *Csillag Ferenc:* Magyar és török fegyverek a XVI. század közepén. Hadtörténeti Közlemények Bp. 1966. 4. szám – *Draveczky Balázs* 1982 Virágvizek, julepek, liktáriumok. Magyar Konyha Bp. 1982. 3. szám – *Hegedűs Géza:* Hajdanvolt lakomák. Magyar Konyha Bp. 1986. 2. szám – *Horváth Iván:* Serrel élő honfoglalók. Magyar Konyha Bp. 1983. 2. szám – *Horváth Miklós* 1966 Szigetvár védelmének néhány katonai kérdése. Hadtörténeti Közlemények Bp. 1966. 4. szám – *Katona Magda:* Evlia Cselebi Baranya megyében. Baranyai Helytörténetírás 1982. A Baranya megyei Levéltár Évkönyve. Pécs, 1983. – *Kisbán Eszter:* Reggeli, ebéd, déleled. Magyar Konyha Bp. 1978. 3. szám – *Uő:* Mi van a tojásban? Magyar Konyha Bp. 1986. 1. szám – *Sinkovics István:* 1966 A török elleni védelem fő kérdései. Hadtörténeti Közlemények Bp. 1966. 4. szám – *Tayyib Gökbilgin* 1966 Szigetvár ostroma és elfoglalása 1566-ban (Török források szerint.) Hadtörténeti Közlemények Bp. 1966. 4. szám – *Timár György* 1989 Királyi Sziget. Szigetvár várgazdaságának iratai 1546–1566. Baranya török kori forrásai I. Pécs, 1989. – *Tóthné Bükki Edit:* Végy egy marokkal. Régi szakácskönyvek mértékei. Magyar Konyha Bp. 1984. 1. szám – *Sergő Erzsébet:* Mátyás király asztalánál. Magyar Konyha Bp. é. n. – *Zolnay László:* Királyi szakácsok Szakács királyok. Magyar Konyha 1980. 3. szám – *Uő:* Régi, jó receptek, amiket nem ajánlunk. Magyar Konyha Bp. 1980.

Batthyány Ignác és a gyulafehérvári Batthyáneum

Batthyány Ignácról keveset tud az utókor, pedig személyében neves bibliofil, könyvtáralapítót, tudóst, tudomány- és művészetpártolót tisztelhetünk. A széles látókörű, nagy műveltségű főpap minden tehetségét és vagyonát arra áldozta, hogy székhelyét, Gyulafehérvárt felvirágoztassa, és régi, Bethlen Gábor kori fényébe visszaállítsa. Legmaradandóbb alkotása a Batthyáneum, Erdély legjelentősebb könyvtára, mely számos becses ritkaságot, nyelvemléket őriz. Nem rajta múlt, hogy a Batthyáneum nem vált olyan tudományos műhellyé és központtá, amilyennek szeretne volna. Ebben talán közrejátszott az ereje teljében lévő Batthyány Ignác hirtelen halála, melyet egy jelentéktelennek tűnő lábfertőzés okozott. Halála kétszázadik évfordulóján emlékezzünk meg e méltatlanul elfeledett tudós erdélyi püspökről és gazdag életművéről.

A Batthyány család soraiban már korábban is találkozunk irodalompártolókkal, mecénásokkal, könyvbarátokkal, gyűjtőkkel. A XVI. századból Batthyány Kristófot, és fiát Boldizsárt említhetjük, aki könyvtárat és nyomdát rendezett be Németújváron, a XVII. századból Ádámot, aki írói hajlamú ember volt, naplója fontos kordokumentum. Az ő egyenes ági leszármazottja volt Batthyány Ignác, aki 1741. június 30-án született a család ősi székhelyén, Németújváron.

A pesti piaristáknál és a nagyszombati jezsuitáknál tanult, majd esztergomi papnövendék lett. Még nem szentelték pappá, amikor 19 évesen ráruházták a jáki apátságot. Az apátság jövedelmét arra fordította, hogy külföldön folytassa tanulmányait. Nagy jelentőségű volt római tanulmányútja, ahol lehetősége volt a vatikáni könyvtár és levéltár magyar vonatkozású anyagát kutatni, áttanulmányozni. Azzal a határozott céllal érkezett Rómába, hogy a magyar jezsuiták által korábban elkezdett történeti kutatásokat, adatgyűjtéseket folytathassa. Batthyány itt megismerhette azokat a tudományos alapműveket, amelyek a magyar történelemre, egyháztörténetre vonatkoztak. VI. Piusz pápa megengedte neki, hogy a magyar vonatkozású iratokat, okleveleket lemásolhassa. Élve a lehetőséggel, vaskos anyagot gyűjtött

össze. Történetírói munkásságának középpontjában a forrásfeltárás, forráskritika állt. A középkori kézirataink tudományos igényű feldolgozása az ő nevéhez fűződik. Már ekkor megkezdte a könyvek gyűjtését is. Könyvtárának alapját római vásárlásai képezik, ami ötezer kötetre tehető.

1766-ban tért vissza Magyarországra. Atyai barátja, Esterházy Károly egri püspök maga mellé hívta, ahol egy év múlva kanonok, majd 1773-ban nagyprépost lett. Esterházy Károly püspök a művészetek és tudományok lelkes pártfogója volt, kiterjedt építkezései nyomán Eger ebben az időben nyerte el a mai barokk képét, s emelkedett ki a jellegtelen magyar kisvárosok sorából. Egyetemet szeretett volna felállítani, mely a keleti országrész felsőoktatási központja lett volna. Nagy csalódás volt számára, hogy az intézmény az egyetemi priviligiumot nem kapta meg, Universitas helyett Lyceumnak nevezte el. Csillagvizsgáló és gazdag könyvtár tartozott hozzá. A kiváló püspök tevékenysége nagy hatással volt Batthyány Ignácra, aki ebben az időben tovább gyarapította könyvtárát. Nagyobb utazást tett a Felvidéken, könyvvásárlási céllal. Alig akad olyan felvidéki könyvtár, amely egy-két darabbal ne lenne képviselve Batthyány gyűjteményében. Megvásárolta a lőcsei plébánia könyvtárát, a szepesi prépostság kéziratait, s több becses darabot szerzett a kassai domokosrendiek és a bártfai plébánia könyvtárából is. Történetírói munkásságát Egerben is folytatta. Nyomtatásban is megjelent első dolgozata Szent István Pannonhalma javára kiadott oklevele hitelességével foglalkozott.

1780-ban erdélyi püspökké nevezték ki Batthyányt. Az átköltözés Egerből Gyulafehérvárra hosszabb időt vett igénybe, csak egy évvel később tartották meg az ünnepélyes beiktatást. Megérkezése után lelkesen hozzálátott a tennivalókhöz. A székesegyházat és az elhanyagolt állapotú püspöki palotát rendbe hozatta, s elhelyezte benne a már akkor tekintélyes könyvtárát. Könyvtárosának egy fiatal, nyelvismerettel rendelkező erdélyi egyházmegyei papot választott, Dániel Imrét. A püspök papjai lelki, szellemi nevelésére kiadott egy útmutatót, majd két másik kiadványt. Gondot fordítva híveire, a hitélet megerősítésére törekedett.

Egyházi tevékenysége mellett azonban elsősorban tudományos törekvései, tudomány- és művészetpártoló fáradozásai érdemelnek említést. Bár püspökként a korábbinál jóval kevesebb ideje maradt az elmélyült tudományos munkára. Munkásságában az egyháztörténet mellett Erdély történetének kérdései izgatták. 1784-ben már kifejezetten az erélyi törtélelmi tanulmányaihoz szükséges anyaggyűjtésre küldte Rómába könyvtárosát. Míg Dániel Imre szorgalmasan járta az itáliai levéltárakat, s lemásolta a hozzáférhető magyar vonatkozású okleveleket, Batthyány felkereste egyházmegyéje plébániáit, és gyűjtötte a régi nyomtatványokat, kéziratokat könyvtára számára. Összeszedte a felosztott jezsuita rendházak még fellelhető könyveit, az alvinci anabaptisták kéziratait.

Foglalkozott Martinuzzi Fráter György meggyilkolásának körülményeivel, Izabella királyné és Szapolyai János erdélyi politikájával, a Kárpátonok túli milkói püspökség történetével. Legjelentősebb műve azonban az egyháztörténettel foglalkozó *Leges ecclesiasticae regni Hungariae* volt, melynek első vaskos kötetét 1785-ben ő maga rendezte sajtó alá. A mű mindmáig Batthyány legtöbbet idézett műve, bevezetőjében terjedelmes tanulmányban ismerteti a közlésre kerülő forrásanyagot, kéziratokkal kapcsolatos kritikai észrevételeit, magyarázatait. A munkát Kolozsvárott kezdték kinyomni, időközben azonban a nyomdát áthozta Gyulafehérvárra, s ott fejezték be a nyomtatást. A kötetet szép rézmetszetek díszítik. Hogy a nagy művet miért nem folytatta, nem tudjuk. A második és harmadik kötet csak jóval halála után jelent meg, 1827-ben. De ezeken már meglátszik, hogy nem a tudós püspök szakértelme szerint készült. Az összegyűjtött anyagot kritikai vizsgálat nélkül adták ki.

Batthyány arra törekedett, hogy székvárosát, Gyulafehérvárt szellemi központtá alakítsa, amint az a nagy erdélyi fejedelmek korában volt. Esterházy Károly egri tevékenysége példaként állt előtte. Egyik célja egy tudományos gyűjtemény, kutatóműhely létrehozása volt, könyvtárral, nyomdával, csillagvizsgálóval és természettudományi gyűjteménnyel. A könyvtár megvalósításában fontos állomás volt a Migazzi-gyűjtemény megvétele. Migazzi Kristóf bécsi érsek és váci püspök, s miután II. József megfosztotta váci püspöki címétől, pénzzavarba került, felajánlotta hatalmas könyvgyűjteményét Batthyálynak.

Jakó Zsigmond újabb kutatásaiból tudjuk, hogy a Migazzi könyvtár 1782-ben került Erdélybe. Az anyagot 51 ládába becsomagolva a Dunán hajón, majd szekerekre rakva szállították Szebenbe. A teljes állomány 8 ezer kötetre tehető, s négy év alatt 12 ezer forintot fizetett érte. A könyvek nagy része címeres, igen díszes, dúsan aranyozott vörös szattyánbőr kötésben van, belül Migazzi rézmetszetű könyvjelzőjével. A gyűjtemény kevés magyar anyagot tartalmazott, főleg a bécsi egyetemi könyvtár duplumaiból, valamint osztrák szerzetesi könyvtárak könyveiből állt össze, de tudományos értéke igen nagy volt. Több száz XIV–XV. századi kéziratot, könyvet tartalmazott. Leghíresebb darabja a kora IX. századra tehető *Codex Aureus*-nak nevezett evangéliumi könyv, egy 111 hártyalapra írott kézirat mű. A végig egy kéztől eredő unciális írás aranytintával készült, minden oldalon színes festésű keretben, több egész lapos képpel.

A könyvtár anyaga a későbbiekben is gyarapodott, a lőcsei plébánia könyvei csak 1790-ben kerültek Erdélybe. Batthyány könyvtárát a nyilvánosságnak szánta, ez egy 1783-ban kiadott utasításából is kiderül, amelyben megszabja az addig összegyűjtött anyag rendezésének elveit. Ebből körvonalazódik egy egrivel vetekedő közkönyvtár kialakítása. Tervének megvalósulására azonban még egy évtizedig várnia kellett, mivel nem volt megfelelő épület a gyűjtemény helyezésére.

Komolyan foglalkozott egy csillagvizsgáló felépítésével is. Mivel nem talált képzett csillagászt az országban, elhatározta, hogy maga taníttat ki valakit. Erre a célra Mártonffy Antalt szemelte ki, a papnevelő egyik tanárát. 1788-ban saját költségére Bécsbe küldte a korszak egyik legnagyobb csillagászához, Hell Miksához. Mártonffy négy évig volt távol, és ezalatt elsajátította a csillagászati ismereteket.

Batthyány sokáig kereste a megfelelő helyet a könyvtár és csillagvizsgáló otthonául, míg kiszemelte a vár északnyugati sarkában álló volt trinitárius zárda épületét. A szerzetesrendet II. József 1783-ban feloszlatta, s az üresen maradt templom és zárdaépület a katonai kincstár kezébe került. 1792-ben sikerült Batthyánynak elérnie, hogy a kincstár átengedje neki az egészet, a zárdát papnevelő, a templomot pedig könyvtár és csillagvizsgáló céljára. Az eredetileg kétemeletes épületre a püspök még egy kisebb harmadik emeletet is építtetett, az obszervatórium számára. Két évig tartott az átalakítás és a berendezés. 1794-ben itt kapott végleges helyet a gazdag könyvgyűjtemény. A földszintre került a Kolozsvárról áthozott nyomda, az első emeleten volt a könyvtáros és a csillagász lakása, a másodikon a könyvtár és legfelül a csillagvizsgáló, melynek építésében és berendezésében már Mártonffy Antal is részt vett. Így jött létre a Batthyáneum néven ismert tudományos műhely, amely a korabeli Európa egyik legcsodálatosabb tudományos gyűjteménye volt. Fontos hangsúlyozni, hogy a gyűjtemény nyilvános volt, látogatható, kutatók és érdeklődők jöhettek be, és kézbevehették a könyvritkaságokat, kódexeket, kéziratokat. Létezett ásvány-, kagyló- és éremgyűjteménye is, ami a későbbi régiségtár és a természetrajzi kollekció alapját képezte.

A könyvtárban megtalálható az európai és a magyar könyvművészet számos emléke. Nincs olyan fontosabb régi európai könyvműhely, amely ne képviseltné magát a Batthyáneumban. A könyvtár legnagyobb büszkeségét, a Karoling kori kéziratot *Arany kódexet* már említettük. Még egy példánya létezik, az Escorial könyvtárában. Ugyancsak a IX. századból való az itt őrzött Szent Lukács evangéliumát tartalmazó kódex. Batthyányt annyira vonzották a kéziratok, hogy Bécsben lemásoltatta és 1790-ben kiadta Szent Gellért *Deliberatio*-ját. A gyulafehérvári könyvtárnak elsősorban a körülbelül 800 darabos kéziratgyűjtemény adja nagy jelentőségét. Ebből 273 darab a mohácsi vész előtti időkből származik. Így a pozsonyi székesegyház számára 1377-ben készült úgynevezett *Esztergomi missale*, magyarországi könyvfestészetünk remeke. Igen értékes egy 1461-ből származó kézirat, mely Juvenalis szatírát tartalmazza.

Számunkra nagyjelentőségű a harmadik legrégebbi összefüggő írásos nyelvemlékünk, az 1310–1320 körül keletkezett *Gyulafehérvári sorok és glosszák*. A nyelvemlék éppen száz évvel ezelőtt került elő egy XIV. század elején írt latin nyelvű kódexből. Az ősnymotványok közt szerepel a *Thuróczi-krónika* 1488. évi brünni kiadása. 1508-ból való a *Döbrentei-kódex*, 1556–1563 között készült a *Batthyány-kódex*, a legrégebb fennmaradt kéziratot protestáns énekeskönyv. A könyvnyomtatás első évtizedeiből való Aquinoi Szent Tamás egyik munkája 1467-ből, Plinius „*Historia Naturalis*”-a, Joannes Spira velencei nyomdász mintaszerű szép

munkája 1469-ből, Apuleius *Opera* című, Rómában 1469-ben készült igen ritka műve. Nagyon sok első kiadást őrzött meg a Batthyáneum, így Gellius, Livius, Cicero, Flavius munkáit az 1460–1470-es évekből. A mintegy 600 darabos bibliagyűjtemény legnagyobb része ritkaságokat tartalmaz, latin, német, francia és különféle szláv nyelveken, köztük egy Szászvárosban nyomtatott román bibliafordítást. A magyar bibliafordítások majdnem mindegyike megtalálható, Sylvester János 1541-es Új Testamentumától kezdve. A gazdag középkori anyag mellett természetesen nagy számban találhatók XVIII. századi másolatok is. Előszóval gyűjtötte a szép, régi klasszikus kiadásokat, a magyar irodalmi ritkaságokat, az egyháztörténeti, történelmi munkákat.

Kazinczy Ferenc 1816-ban erdélyi útja során felkereste a könyvtárat. Így ír róla. „Az igazi kincset a kisebb palota bírja. Itt állanak az Incunabulák (így nevezik a Deltophilusok az 1499-ig megjelent nyomtatványokat s ezek egybecsütiékné tartatnak a kézírásokkal), itt állanak a magyar dolgok. Bibliothecarius kanonok Cseresnyés András úr most dolgozza a katalógust, nyomtatás alá. (...)

A magyar dolgokra tartozó kéziratok gyűjteménye magába foglalja valamit Dobai Székely György kapitány gyűjtött volt, mely ha nagyobb részben csak apographon is, nagy tekintetű érdemel. De mi mind ez azon XVI folio kötetekhez, melyek az Erdély fejedelmeinek, sok uralkodónak, császároknak, minisztereknek, követeknek, generalisoknak, tudósoknak tulajdon kezeikkel vagy írt, vagy aláírt leveleiket foglalják magokban! Cardinális Pázmánynak itt sok leveleit látám, s magyarul írottakat. Egy barátom állítása szerint azok csinatlanul vannak írva; a mit megoldashattam, nem mutatja azt. Pázmány igen sebes kézzel tett írása bizonyosságul lehet, hogy ő e leveleit nem igyekezett szépen írni, s nyelvünk akkor nem érte el még azt a korát, s még most sem érte, melyben a római vala, midőn Cicero öntötte a magáét. Bírja a bibliotheca ténartartóját és porzóját, a tácaival. Cseresnyés úr azt nekem általa mutatá, nehogy, mint némelyek megítéltem: én pedig sokért nem adnám, hogy e kicsinyiséget illethetném. Szent ereklye, s még azoknak is szent, a kik ellen tüzzel harcolgata ténájával: a ténna sokszor igen jót írt.

E köteteket forgatván, mosolygám a Bethlen Gáborné aláírását. Férjéhez szól a levél, s embereinek kezével van írva; de a mi itt dőlött betűkkel következik a fejedelmné keze írása: „Az Kegyelmed szolgáló Leánya. Az Felső Bethlen Gábielné, Károli Susánna”

Rákóczi György, az elsőbb, a vizsolyi bibliának utolsó lapjára ezt írta: „Anno 1619. 4-ta die Augusti. Az én kegyelmes istenemnek kegyes engedelmeivel végeztem ez könyvvel együtt az egész Bibliának olvasását itt Sáros-Patakon 6 és 7 óra között, reggel, kiért legyen áldott és szent, és dicséretes az én kegyelmes Istenemnek nagy neve, és engedje ezután is ezen kegyes atyai gondviselését reám eredni. Amen. Amen. Amen” (...)

Batthyánynak nagy árnyéka előtt áldva hódol minden magyar, mint a Bruckenthalé, s Teleki Sámuelé előtt. Őt fény ölelte meg, s örökre!”

A csillagvizsgáló szintén európai színvonalú volt, legalábbis műszerezettségét tekintve. A kor legmodernebb műszereit szerezték be, Mártonffy tervei szerint. A műszerek közé tartozott két kvadráns, egy nagy fali kvadráns, egy csillagászati negyedkör, meridián kör, egy Newton-féle refraktor, egy parallaktikus felállítású, hordozható akromatikus refraktor, órák, és egyéb felszerelések. Az alapító akaratára szerint a csillagvizsgáló működéséről évente megjelenő kötetben kellett beszámolni. Az első és egyetlen kötet 1798 elején jelent meg, ami bemutatja az intézményt, a műszereit, azok beszabályozását, használatát, gyönyörű metszetekkel illusztrálva. Sajnos az első mű megjelenése évében meghalt a gróf, a következő évben Mártonffy, s bár még néhány évig folytak észlelések, a gyűjteményt nem fejlesztették, hamarosan abbamaradt a működése.

A gyulaféhvári könyvtár enciklopédikus, tudományos művekben való gazdagsága valószerűleg összefügg alapítójának egy tudományos, történelmi jellegű társaság szervezésére irányuló szándékával. Batthyány 1785-ben kezdett foglalkozni tervével. A fennmaradt alapszabályból, jegyzeteiből ismerjük elképzeléseit. A *Societas Litteratura Assiduorum* a tudományokkal foglalkozó személyeket kívánta összefogni, és a kutatások eredményeit közzétenni. Az elképzelés szerint elsősorban Magyarország és Erdély történetével foglalkoztak volna, de emellett a matematikai, fizikai és orvosi kutatások eredményeit is megvitatták és kiadták volna. A munkaterv szerint Magyarországi történetét kívánták összeállítani, két-két évszázadot felölölő egységekben. A könyvkiadás előmozdítására vásárolta és költöztette át Gyulaféhvárra a kolozsvári Kolman nyomdát.

A Tudós Társaság nem sokáig működött, és Batthyány nem is erőltette. 1787-ben belátta kudarcát, s ezt követően a könyvtár megvalósítására összpontosított. A sikertelenség egyik oka lehetett, hogy a püspök Szebent választotta székhelyül, ahol nem sok magyar élt. Másrészt ebben az időben egyre erőteljesebben jelentkezett az anyanyelv iránti igényt, a tudományok művelésében is. Batthyány pedig egyedül a latint tekintette a tudományok nyelvének.

Batthyány Ignác 1798-ban alapító levelet írt, amelyben nyilvános használatra az erdélyi egyházmegyének adományozza gyűjteményeit, nagyhírű könyvtárát a csillagvizsgálóval együtt. Az alapítólevél szerint a püspök 38 ezer forint értékű ingatlant hagyott az intézetre, hogy halála után is gondoskodjanak a gyűjtemény fenntartásáról és gyarapításáról. Batthyány megközelítőleg 80 ezer forintot áldozott a Batthyáneumra, jóval nagyobb összeget, mint amit Széchényi Ferenc a Nemzeti Múzeum és könyvtár alapítására. Csak a körülményeken múlt, hogy az utóbbi országos híru lett, ez pedig feledésbe merült. Batthyány könyvtárát tehát méltán állíthatjuk egy sorba Széchényi gyűjteményével.

Alig írta meg alapítólevelét a püspök, amikor váratlanul elragadta a halál. A lábán egy seb keletkezett, melyre eleinte ügyet sem vetett, de az elűzkösödött, és 1798. november 17-én az esti órákban meghalt.

A könyvgyűjtemény szerencsére egyben maradt, igaz, alig-alig fejlődött. A püspök halála után adósságok maradtak, amit az örökösök nem akartak elvállalni, s perrel támadták meg alapítványait. Ennek következtében a gyűjtemény javait és jövedelmeit zár alá helyezték, s a per több mint húsz éven át húzódott. Az 1849. évi ostrom során bomba találta el a csillagvizsgálót, s a műszerek nagy része megsemmisült. A könyvtár az első száz év alatt 30 ezerről 36 ezer kötetre gyarapodott, azóta pedig megduplázódott. Mintegy hatszáz ősnymotvány, másfélszer középkori kézirat, és másfélszáz hungarica található itt.

Varjú Elemér, a Nemzeti Múzeum régiségtárának későbbi igazgatója, aki 1898-ban fedezte fel a könyvtárban a gyulafehérvári sorokat, száz évvel ezelőtt így ír róla:

„Két szárnyú, tágas ajtó nyílik innen a könyvtár nagy termébe, amely a hajdani templomnak hajójából és sanctuariumából van alakítva; magassága két emeletnyi s szép rendbe rakott könyveivel, szabályos arányaival kellemes benyomást tesz a szemlélőre. A terem két részből áll, a volt templomhajóból és az ettől egy tágas falív által elválasztott négyszögű szentélyből. Az első részt emeletnyi magasságban futó, régiesen festett fakarzat veszi körül; falait csupán ez által megszakítva, a földtől a boltozatig könyvek fedik. A karzatra két, az ajtótól jobbra és balra eső rozoga csigalépcső visz fel. A terem alsó részén a karzatról néhány lépcsőn át az előszoba felett levő kis helyiségbe jutunk, amelyet a kórus helyére készítettek s amely körös-körül festetlen állványokkal van ellátva és csak gyér világosságot nyer egy ember-magasságban levő ablakon át. A nagy terem második felében nincsenek galériák; itt az állványok megszakítás nélkül mennek fel a bolthajtásig. Ez a kettős terem tartalmazza a Batthyány-féle törzskönyvtárt. (...)

A főteremben elhelyezett törzs-könyvtár azon állapotban van, amint azt Cseresnyés Antal, az egykori könyvtárnok, br. Szepessy Ignác püspök megbízásából 1820–24-ben felállította. Azóta semmit sem osztottak bele, s így tökéletesen hű képét nyújtja egy a XVIII. század végéről vagy a XIX. század elejéről való nagykönyvtárnak. (...)

Az elmét gyönyörködtető könyvesház a szemnek is kedves tekintetet nyújt. Példányai válogatott szépségűek, valamennyi kifogástalan, szép bőrkötésekbe kötve. A kötések közt három típus uralkodik. Messziről kitűnnek Migazzi pompás rokokó ízlésű aranyozással borított vörös marokén könyvtáblái. Mellettiük legékesebbek a puritán egyszerűségű sárgás vagy hófehér hártýakötések, amelyek a szakembernek első pillantásra felfedik olasz eredetüket. Nem csúnyák azonban a püspököknek saját kötései sem. Ezeket egyszerű márványozott bőr fedi; aranyozás csak hátukon van, lapjuk sima, díszítetlen. Ezek a jól tartó, erőteljes kötések nagyjából Gyulafehérváron készültek s becsületére válnak a hazai iparnak. (...)

A Batthyány-könyvtár második karzatán, a régi templom kórusából alakított külön helyiségben vannak elhelyezve a kéziratok és ősnymotványok.

Míg a nagy könyvtár régies állványjaival a maiótól eltérő kötéseivel a múlt századba varázsol vissza bennünket, addig a karzati kis szobácska a XVI. század könyvesházát tárja elénk. Körös-körül festetlen, az idő által barnára pácolt, deszka polcok állnak, melyekről csupa testes fóliánsok, s csak kisebb térfogatú negyed- és nyolcadrésű kötet tekint ránk. A vastag bordájú bőrkötések, a sok darabról lecsüngő vas vagy

bronz láncok mutatják, hogy a kötetek tisztos kort, több századot átéltek már. A misztikus félhomályba burkolt helyiség közepén különös alakú ódon asztal áll, rajta régi kalamáris, egy pár kinyitott barátságkódex, előtte durván ácsolt fenyőfa szék – itt áll előtünk a XVI. század első felének könyvtára.

Ez a festői szobácska rengeteg bibliográfiai kincset rejt, magyar szempontból többet, mint akármelyik könyvtár hazánkban. Alig másfél ezer kötet van állványain elhelyezve, hanem ez aztán válogatott gyűjtemény. A IX. századig visszamenő kéziratok, régi kincseket őrző inkunábulumok, ritka első kiadások, hártýára nyomtatott könyvek.”

Batthyány Ignác egész életét a tudományok és művészetek pártolására fordította, hazája felvirágoztatásán munkálkodott. A nagy műveltségű bőkezű főpap tervei sajnos nem valósulhattak meg maradéktalanul. A Batthyáneum nem tudta betölteni a neki szánt funkciót, és már a múlt században egyre inkább műemlék lett belőle. Mindez azonban semmit sem von le az alapító püspök érdemeiből, aki méltán érdemes az utókor emlékezetére.

Udvarhelyi Nándor

Felhasznált irodalom: Jakó Zsigmond: Batthyány Ignác, a tudós és tudományos szervező. Erdélyi Múzeum 1991. 1–4. – Varjú Elemér: A gyulafejérvári Batthyány-könyvtár. Magyar Könyvszemle 1899. – Szaronsi Margit: Magánkönyvtáraink a XVIII. században. Budapest, 1939. – Kazinczy Ferenc: Erdélyi levelek. Budapest, 1880. – Kelecsényi Gábor: Múltunk neves könyvgyűjtői. Bp. 1988. – Szépréti Lilla: Régi és új világ. Bukarest, 1981.

A csonka Arad vármegyére is emlékezve

Az ország minden településén, de a határokon túl is mindenütt megemlékeztek az 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharc kirobbanásának 150. évfordulójáról. Városunkban (Élek Békés megye legifjabb városa) 1998. március 13-án került sor az ünnepi megyegyűlésre, ahol megjelent mind a 76 település polgármestere, de jelen voltak a térség országgyűlési képviselői is.

A rendezvénynek a felújított „Reibel Mihály” Művelődési Ház adott otthont. Az ünnep fényét az általános iskola színvonalas műsora és a nemzetiségi néptáncsoport fellépése is emelte. A 150. évforduló és a megyegyűlés emlékének a megőrzése céljából sor került egy márványtábla avatására a művelődési ház falán. Strifler József, az eleki Német Kisebbségi Önkormányzat elnökének beszédéből kiderült, hogy a hagyományok szerint Görgey Artúr és Kossuth Lajos is járt Eleken a szabadságharc alatt! Szerencsére a nagy évfordulóhoz kapcsolódhatott egy „kisebb” is. Mi most főképpen ez utóbbira szeretnénk tenni a hangsúlyt. Reméljük, az ország más részén is történik hasonló megemlékezés. (Gondoljunk pl. Csonka-Bács-Bodrog, Csonka-Hont, Csonka-Torontál megyékre.) A 75 évvel ezelőtti eseményre utaló emlékbeszéd közzlése előtt köszönetet szeretnénk mondani a megye és a város önkormányzatának, de nem utolsósorban a szervezőknek is.

Kedves Vendégeink! Hölgyeim és Uraim!

Örvendetes, ha a szabadon választott megyei testület március idusán ünnepi ülését tartja városunkban. Reméljük, mai munkálkodásuk előbbre fogja vinni a megyét, így Eleket is.

Mielőtt bármit is szólnék Csonka-Arad vármegyéről, egy történetet szeretnék elmondani. 1966-ban egy jelentős magyar író, Passuth László, Spanyolországban járt, hogy előadást tartson írói munkásságáról spanyolul. Ekkor ellátogatott egy továbbképző központba, ahol a falon meglátta az egykori Spanyol Birodalom térképét. »Ne higgye – mondta kísérője –, hogy visszasírjuk az egészet, de mindenkinek tudnia kell, ez valamikor mind a miénk volt.« Hasonló gondolat jutott eszembe, amikor erre a beszédre készültem. Senkit sem kívánok megbántani, csupán a tényeket szeretném ismertetni.